

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства
імені Костянтина Немця

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету геології,
географії, рекреації і туризму
Віліна ПЕРЕСАДЬКО
” серпень 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ»

рівень вищої освіти бакалавр
галузь знань 10. Природничі науки
спеціальність 106. Географія
освітня програма Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток
вид дисципліни обов'язкова
факультет геології, географії, рекреації і туризму

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму
«26» серпня 2024 року, протокол № 8

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Катерина КРАВЧЕНКО, к. геогр. н., доцент, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства
імені Костянтина Немця

Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства імені Костянтина Немця
Протокол № 9 від «26» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри

(підпис)

Людмила НЕМЕЦЬ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

Гарант освітньо-професійної програми Катерина КРАВЧЕНКО
(підпис)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму
Протокол № 7 від «26» серпня 2024 р.

Голова науково-методичної комісії

(підпис)

Олександр ЖЕМЕРОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «**Теорія і методологія суспільної географії**» складена відповідно до підготовки **бакалавра спеціальності 106 Географія** освітньо-професійної програми **Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток**

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – сприяння формуванню у майбутніх фахівців з географії основних понять, категорій, теорій географії, підготовка випускників університету до адекватного сприйняття нових актуальних проблем та напрямків подальшого прогресу системи географічних наук, навчити їх бачити та розуміти сутність географічних процесів та явищ.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- сформувати у студентів сучасні компетентності щодо теоретичних основ, рівнів знання і методології географічної науки;
- сформувати у студентів знання про об'єкт і предмет географії, зокрема суспільної географії;
- сформувати у студентів вміння застосовувати методологічний потенціал географії у конкретних дослідженнях і вирішенні конкретних проблем;
- сформувати у студентів компетентність стосовно використання сучасних методів і методології географічного дослідження для розробки комплексних територіальних, господарчих планів та проектів.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120 (денна форма навчання)

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
7-й	7-й
Лекції	
24 год.	10 год.
Практичні заняття	
24 год.	4 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
72 год.	106 год.
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання:

формування загальних і фахових компетентностей:

ЗК06. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

формування фахових (спеціальних) компетентностей:

СК02. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

СК06. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

СК07. Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації.

СК12. Здатність до системного географічного мислення.

СК13. Здатність проводити дослідження регіонального розвитку та різних аспектів територіальної організації суспільства.

забезпечення досягнення наступних програмних результатів навчання:

ПР01. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

ПР02. Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ.

ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору.

ПР12. Мати базові уявлення про територіальну організацію суспільства, концепції територіальних структур.

За результатами навчання студенти повинні:

знати:

основні етапи еволюції поглядів на об'єкт і предмет, зміст та задачі географічної науки; розуміти сучасну систему географічних наук; витоки та основні напрямки розвитку методології географічної науки; роль видатних вчених в розвитку теоретичних засад географії; основні етапи розвитку географічного пізнання та відповідні їм методи дослідження; географічні аспекти теорії взаємодії природи та суспільства; пріоритетні напрямки географічної науки в глобалізаційному світі; основні парадигми сучасної географії, основні наскрізні напрямки в сучасній системі географічних наук та проблеми управління географічними системами; гносеологічний та соціальний статус географії як науки та навчальної дисципліни; головні глобальні прогнози і сценарії розвитку цивілізації на близьке майбутнє; географічні принципи оптимізації відношень між суспільством та природою.

вміти:

пояснювати еволюцію поглядів на теорії і методологію географії, появу нових напрямків розвитку географічної науки та роль географічних досліджень в розвитку суспільства та взаємовідношень його з навколишнім світом; пояснювати еволюцію теорії географічної науки, роль окремих вчених в її розвитку, можливості застосування основних теоретичних положень в сучасних умовах; пояснювати основні географічні аспекти теорії взаємодії природи та суспільства; функції географічної науки; роль географії в науковому обґрунтуванні й практичному забезпеченні раціонального природокористування та охорони природи; сценарії розвитку цивілізації на близьке майбутнє; обґрунтовувати появу нових напрямків в теорії географічної науки, зокрема, геокібернетики; вміти визначати основні напрямки трансформації і задачі географічної освіти.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Географія як система наук і об'єкт дослідження

Тема 1. Поняття про методологію географічної науки

Лекція 1. Поняття про методологію науки

Вступ до курсу. Проблеми географії в сучасному світі.

Роль методології в науковому пізнанні. Поняття методології науки за різними авторами.

Класифікація методологічного знання. Завдання методології наукового пізнання.

Методологія як вчення про форми, способи та сутність наукового пізнання, всезагальна наука про знання. Категоріальний базис методології конкретної науки. Система основних методологічних принципів науки. Основні компоненти методології науки.

Рівні методологічного знання конкретної науки як цілісного вчення про методи пізнання та перетворення дійсності. Роль філософії в розвитку методології конкретної науки.

Проблемний підхід в науці (на прикладі суспільної географії). Наукове знання та його елементи. Поняття проблемної ситуації. Методологічні, метатеоретичні та методичні проблеми в суспільній географії.

Система рівнів пізнання: емпіричний, теоретичний, методологічний, філософський, різниця між ними. Критерії практики в географічних дослідженнях. Фундаментальні, пошукові та прикладні географічні дослідження.

Лекція 2. Об'єкт та предмет географічної науки

Об'єкт та предмет географії (за різними авторами). Філософсько-методологічне обґрунтування проблеми взаємодії природних та соціально-економічних утворень. Специфіка об'єкта дослідження географічних наук на стику природничих, суспільних та технічних наук. Об'єктно-предметна основа сучасної географії.

Визначення предмету географії різними науковими школами. Природно-географічні системи (геосистеми). Людина як об'єкт вивчення в географії. Соціогеосистеми, їх ієрархія і особливості.

Тема 2. Еволюція поглядів на об'єкт і предмет географії та наукові школи

Лекція 3. Розвиток географічного знання

Еволюція поглядів на об'єкт, предмет, зміст, задачі географічної науки, починаючи з давніх часів. Витоки географії в античні часи. Епоха Великих Географічних відкриттів. Основні віхи і персоналії у розвитку географії з пізнього середньовіччя до середини XIX ст. Сучасне визначення географії. Проблема цілісності географічної науки. Основні причини посилення диференціації географічної науки, починаючи з другої половини XIX століття. Роль німецької географічної школи XVIII – XIX ст. у розвитку методології географії (І. Кант, О. Гумбольдт, Ф. Геттнер та інші). Об'єктивна закономірність сполучення процесів диференціації та інтеграції географічної науки в XX столітті.

Лекція 4. Наукові школи в сучасній географії та її місце у системі наук

Основні наукові школи в світовій географії. Географічні наукові школи в Україні (на прикладі суспільної географії).

Географія серед інших природничих та суспільних наук. Структура географічного знання. Сучасна система географічних наук, процеси диференціації, інтеграції в географії, структурна організація сучасної географії. Підсистема фізико-географічних та суспільно-географічних наук. Нові напрямки розвитку географічної науки. Загальногеографічні науки. Проблема формування єдиної комплексної географії. Роль сучасних географічних досліджень в пізнанні об'єктивного світу.

Тема 3. Методологічні основи сучасної географії

Лекція 5. Методологія наукового пізнання в географії

Методологія наукового пізнання в географії, її витoki та основні напрямки. Загальні проблеми організації наукового дослідження в географії. Поняття процесу пізнання і побудова програми дослідження.

Основні методологічні принципи в географії. Загальні методологічні підходи в географії: географічний, системний, синергетичний, інформаційний, історичний. Хорологічна концепція і хорологічний підхід, як основа сучасної географії.

Система методів географічного дослідження, їх класифікація. Теоретична географія. Основи теорії суспільної географії.

Основні просторові географічні поняття. Часові шкали в природничих науках, час в географії (соціальний, історичний, періодичність соціальних явищ тощо).

Лекція 6. Система методів сучасної географії

Методи інформаційного забезпечення географічних досліджень (методи безпосередніх польових спостережень, дистанційні методи). Картографічний метод та його розвиток і застосування в географічних дослідженнях. ГІС-технології. Сучасні методи географічних досліджень (математичні, моделювання, математико-статистичні, систематизації, порівняльні тощо). Єдність традиційних та новітніх методів в географічних дослідженнях.

Районування як метод географічного синтезу. Проблеми інтеграції та наукового синтезу в географії. Розвиток принципів районування, як засобу розподілу геохорії на окремі просторові одиниці. Районоутворюючі фактори та принципи. Погляд на сполучення окремих одиниць. Основні географічні закони і закономірності (широтна зональність, висотна поясність, азональність, природні територіальні комплекси, соціально-економічні територіальні системи і комплекси, економічне районування тощо). Значення районування для пізнання специфічного, особливого, загального в природі, господарстві, населенні, культурі.

Лекція 7. Контрольна робота

Розділ 2. Основні прикладні теорії суспільної географії

Тема 1. Теорія просторового розвитку в соціально-економічній географії

Лекція 8. Система закономірностей та законів у суспільній географії

Теоретики соціально-економічної географії про основні її закономірності (Ниммик, Пістун, Топчієв, Шаблій та інші). Поняття закону та закономірності. Система законів та закономірностей в суспільній географії. Динамічні, статистичні, емпіричні, теоретичні закони суспільної географії. Класифікація законів суспільної географії за О. Шаблієм. Система суспільно-географічних законів. (Ниммик, Пістун, Шаблій).

Закон пропорційного розвитку компонентів економіко-географічного комплексу. Закон раціональних територіальних зв'язків. Закон територіальної концентрації продуктивних сил. Закон територіальної диференціації продуктивних сил. Основні закони структури та відповідності Регіональні дослідження. Поняття економічного та соціально-географічного районування, територіально-промислового комплексу, територіальної соціально-економічної системи, територіальної організації суспільства, єдиної системи розселення. Концепція Тюнена про концентричні сільськогосподарські зони навколо міст тощо.

Тема 2. Теорія взаємодії суспільства і природи.

Лекція 9. Розвиток географічних уявлень про взаємодію людини і природи

Еволюція географічних уявлень про взаємодію людини та природи. Географічний детермінізм і географічний нігілізм. Проблемні питання впливу географічного середовища на життя людей та господарський розвиток суспільства. Екологічний напрямок в географії. Природні ресурси та природно-ресурсний потенціал. Екологічний потенціал території. Географія населення та екологічний потенціал ландшафту. Географізація комплексу екологічних дисциплін. Географічні імперативи. Територіальні еколого-географічні проблеми та ситуації.

Вплив географічного середовища на систему розселення. Оптимальні та екстремальні умови життєдіяльності людей. Щільність населення в залежності від умов географічного середовища. Основні ареали розселення. Географія населення в системі економічної і соціальної географії. Про систему прогнозних моделей в географії населення.

Тема 3. Вплив географічного середовища на суспільство

Лекція 10. Географічне середовище і господарство

Геологічний, біологічний та антропогенний кругообіги речовини, енергії та інформації, їх роль, важливість і умови гармонізації.

Господарське освоєння території і географічне середовище. Основні типи господарського освоєння території. Критерії інтенсивності освоєння території. Антропогенні природні процеси в геосистемах. Порушення гравітаційної рівноваги в геосистемах. Зміна вологого обороту та водного балансу. Порушення біологічної рівноваги та біологічного кругообігу речовин. Техногенна міграція елементів в геосистемах. Зміна теплового балансу в геосистемах. Оцінка ступеню антропогенного порушення ландшафтів. Планування територій.

Тема 4. Перспективи розвитку географії в умовах глобалізації.

Лекція 11. Географія і глобальні проблеми людства.

Географічна наука і глобальні проблеми сучасності. Глобальні прогнози і сценарії розвитку цивілізації на близьке майбутнє. Концепція стійкого розвитку, цілі стійкого розвитку. Організація території і культурний ландшафт. Відповідь географії на глобальні проблеми людства. Географічні принципи оптимізації відношень між суспільством та природою. Географія і суспільство. Функції географічної науки. Области застосування географічних знань: освіта, польові дослідження, проектування, планування, прогнозування, експертиза тощо. Ускладнення прикладних, теоретичних, методологічних задач географії. Географія в сучасному світі. Основні наскрізні напрямки в сучасній системі географічних наук. Географізація мислення на рубежі нового тисячоліття. Міжнародне співробітництво в галузі географії.

Зростаюча роль географічних знань у світі.

Лекція 12. Нові завдання географії та пріоритетні напрями розвитку географії

Ускладнення взаємодії в глобальній та регіональній системах "населення-господарство-природа". Нові практичні завдання географії. Проблема управління географічними системами, поява геокібернетики. Основні тенденції розвитку географічної науки. Розвиток інформаційних і ГІС-технологій. Роль географії в науковому обґрунтуванні та практичному забезпеченні раціонального природокористування та охорони природи. Пріоритетні напрями географії в глобалізаційному світі.

Основні парадигми розвитку географії: парадигма стійкого розвитку; ноосферно-екологічна парадигма; просторово-часова парадигма; парадигма регіонального розвитку. Проблемні питання суспільної географії у майбутньому. Світоглядно-освітній статус географії в інформаційному суспільстві. Гносеологічний і соціальний статус географії. Задачі та трансформація географічної освіти.

Поняття про соціальний, суспільний простір. Міри простору. Багатовимірний ознаковий (фазовий) простір і його застосування в суспільній географії. Методи багатовимірної класифікації суспільно-географічних об'єктів. Моделювання траєкторії розвитку

соціогеосистем у фазовому просторі. Моделювання полів взаємодії соціогеосистем та суспільно-географічних об'єктів.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Географія як система наук і об'єкт дослідження												
Тема 1. Поняття про методологію географічної науки	18	4	6			10	23	1	2			20
Тема 2. Еволюція поглядів на об'єкт і предмет географії	19	4	4			11	21	1				20
Тема 3. Методологічні основи сучасної географії	18	4	4			10	16	2				14
<i>Разом за розділом 1</i>	<i>55</i>	<i>12</i>	<i>14</i>			<i>31</i>	<i>60</i>	<i>4</i>	<i>2</i>			<i>54</i>
Розділ 2. Основні прикладні теорії суспільної географії												
Тема 1. Теорія просторового розвитку в соціально-економічній географії	14	2	6			10	14	1	2			11
Тема 2. Теорія взаємодії суспільства і природи	14	2				10	13	2				11
Тема 3. Вплив географічного середовища на суспільство	14	2				10	12	2				10
Тема 4. Перспективи розвитку географії в умовах глобалізації	23	6	4			11	21	1				20
<i>Разом за розділом 2</i>	<i>65</i>	<i>12</i>	<i>10</i>			<i>41</i>	<i>60</i>	<i>6</i>	<i>2</i>			<i>52</i>
Усього годин	120	24	24			72	120	10	4			106

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (ДФН)	Кількість годин (ЗФН)	Оцінка (бали)
1	Опрацювання основних положень і понять методології науки. Скласти глосарій методології і розробити схему зв'язку методології суспільної географії з іншими суспільними та природничими науками.	6	2	6
2	Методологічний аналіз роботи Страбона «Географія». Скласти глосарій за цією роботою. Виділити основні ідеї роботи і обґрунтувати їх вплив на розвиток географії і Давній Греції.	4		6
3	Скласти хронологічне дерево розвитку методології географії з античних часів до початку ХХІ ст. Позначити основні віхи розвитку методології і визначити головні персоналії	4	2	6
4	Моделювання в географії (роботи О. Топчієва, М. Пістуна, О. Шаблія). Робота Чорлі і Хаггета «Моделі в географії»	6		6
5	Аналіз робіт К. А. Немця, зокрема, «Багатовимірний аналіз в суспільній географії» з точки зору географічного аспекту взаємодії суспільства та природи. Методи та підходи у роботах К.А. Немця	4		6
	Разом	24	4	30

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин (ДФН)	Кількість годин (ЗФН)
1	Ознайомлення з роботою Страбона «Географія»	10	20
2	Вивчення основних положень теоретичної географії	11	20
3	Вивчення основних географічних законів і закономірностей (широтна зональність, висотна поясність, азональність, природні територіальні комплекси, соціально-економічні територіальні системи і комплекси, економічне районування тощо)	10	14
4	Ознайомлення з інформаційною концепцією взаємодії суспільства і природи	10	11
5	Вивчення основних законів (динамічні, статистичні, емпіричні, теоретичні закони) суспільної географії. Класифікація законів суспільної географії за О. Шаблієм. Система суспільно-географічних законів (Ниммик, Пістун, Шаблій)	10	11
6	Ознайомлення з основними тенденціями розвитку географічної науки	10	10
7	Опрацювання матеріалу за темою «Розвиток інформаційних і ГІС-технологій»	11	20
	Всього	72	106

6. Індивідуальне завдання – програмою не передбачене

7. Методи навчання

- пояснювально-ілюстративні;
- репродуктивні;
- проблемного викладу;
- частково-пошукові;

8. Методи контролю

- Усне опитування (індивідуальне, комбіноване, фронтальне) на практичних заняттях.
- Перевірка звітів з практичних робіт;
- Тестове опитування та письмовий контроль (контрольна робота).
- Екзамен на платформі Moodle за посиланням:
<https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=7200>.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання			Екзамен	Сума
Практичні заняття	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом		
30	30	60	40	100

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Практичне заняття – 6 балів:

- виконання практичних завдань – 5 балів
- доповіді за темами, відповіді на запитання – 1 бал.

Практичне заняття та дискусія – 6 балів:

- виконання практичних завдань – 4 бали
- доповіді за темами, відповіді на запитання, участь у дискусії – 2 бали.

Контрольна робота, передбачена навчальним планом – 30 балів:

- тестові завдання – 10 балів
- теоретичні питання – 20 балів

Підсумкова (екзаменаційна) робота – 40 балів:

- тестові завдання, завдання на розкриття сутності понять – 20 балів;
- питання, що передбачають розгорнуті відповіді – 20 балів

Максимальну кількість балів (5 – за практичну, 1 – за дискусію) здобувач отримує за умови, якщо завдання виконані повністю та правильно на основі глибоких знань теорії та застосування методики дослідження, продемонстровано творчий підхід до розкриття питання, зауваження до виконаних завдань відсутні. Високі бали (4 – за практичну, 1 – за дискусію) здобувач отримує за умови, якщо завдання виконані вчасно та повністю, містить несуттєві недоліки, знання достатні. Якщо завдання

виконано частково, висновки не аргументовані, у роботі зустрічаються суттєві помилки, знання поверхові або фрагментарні здобувач може отримати бали у діапазоні (2 – за практичну, 0,5 – за дискусію). Якщо робота не здана оцінюється у 0 балів.

Поточна робота та екзамен складаються з системи завдань різного типу і рівня складності (від простих тестових до вислову власної точки зору з обґрунтуванням). Детальна розбаловка представлена у самій роботі.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою для чотирирівневої шкали оцінювання
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література:

Основна:

1. Бабійчук С. Деякі підходи до розуміння терміна «наукова картина світу / С. Бабійчук. Педагогіка. Актуальні питання гуманітарних наук, №30, том 3, 2020. С. 213-217.
2. Гінзбург М. Д. Наукова картина світу як засіб інтегрувати та систематизувати фахові знання. Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Філософія. Культурологія. 2012. № 2. С. 9–17.
3. Гончаренко С. У. Формування у дорослих сучасної наукової картини світу: [монографія] / Семен Устимович Гончаренко. – К.: ПООД НАПН України, 2013. – 220 с.
4. Гриньова М.В., Паляниця О.В. Природознавство. Навчальний посібник для студентів педагогічних університетів. — 3-тє вид. — Полтава: ПНПУ, 2012. — 252 с.
5. Концепції сучасного природознавства: підручник / Я. С. Карпов, В.В. Кисельник, В. Г. Кремень та ін. – К., 2004.
6. Кшнякіна С.І., Міщенко Б.А., Опанасюк А.С. Концепції сучасного природознавства: Навчальний посібник: У трьох частинах. – Суми, 2009.
7. Мезенцев К. В. Методи дослідження в суспільній географії: традиції і новації / К. В. Мезенцев // Економічна та соціальна географія. – 2013. – No 1. – С. 32-42.
8. Немець К. А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія / К. А. Немець, Л. М. Немець; – ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Харків: 2013. – 228 с.
9. Немець К. А. Синергетичні засади суспільно-географічного дослідження / К. А. Немець, Л. М. Немець // Регіон – 2017: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Харків], 19-20 вересня 2017 р. / ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2017. – С. 9-12. – Режим доступу: http://socesonom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/Збірник_Region-2017.pdf
10. Немець К. Багатовимірний аналіз у суспільній географії (нетрадиційні методи): монографія / К. Немець, К. Сегіда, Л. Немець; – ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Харків: 2016. – 120 с.
11. Немець К. Моделювання траєкторій у багатовимірному просторі: суспільно-географічна інтерпретація / К. Немець, Л. Немець, К. Сегіда, Є. Телебенєва, К. Кравченко // Часопис соціально-економічної географії. – 2018. – No 25. – С. 41-53. DOI: <https://doi.org/10.26565/2076-1333-2018-25-04>

12. Немець К.А. Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу / Навчальний посібник // К.А. Немець, Л.М. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 170 с.
13. Немець Л. М. Сучасна соціальна географія: аналіз стану, проблеми та перспективи / Л. М. Немець // Часопис соціально-економічної географії. – 2012. – No. 13(2). – 2012. – с. 14-20.
14. Немець Л.М. Просторова організація соціально-географічних процесів в Україні / Л.М. Немець, Я.Б. Олійник, К.А. Немець. – К. – Харків: РВВ ХНУ, 2003. – 160 с.
15. Немець Л., Мезенцев К., Сегіда К., Кравченко К., Ключко Л., Телебенєва Є., Кандиба Ю., Кобилін П. Інформація: природа, людина, суспільство (суспільно-географічні аспекти) колективна монографія / за ред. Л. М. Немець, К. В. Мезенцева. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. – 408 с.
16. Опанасюк А. С. Сучасна фізична картина світу : навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДУ, 2005. 328 с.
17. Садовий М. І., Трифонова О. М., Хомутенко М. В. Методика формування уявлень про сучасну наукову картину світу в хмаро орієнтованому навчальному середовищі. Вісник Черкаського ун-ту. Серія: педагогічні науки. 2016. № 7. С. 8–16
18. Сегіда К. Ю. Оціночно-прогностичне моделювання геодемографічної системи Харківського регіону / К. Ю. Сегіда // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Геологія. Географія. Екологія». – 2017. – No 46. – С. 136-145. DOI: <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2017-46-19>
19. Соціальна географія: підручник / [за ред. Л. Немець, К. Мезенцева]. – Київ, 2019. – 304 с.
20. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: Навчальний посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса, 2005. – 632 с.
21. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навч. посіб. – Одеса: Астропринт, 2001. - 560 с.
22. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії [підручник для студ. географ. спеціальностей вищих навч. закладів] / О. Г. Топчієв – Одеса: Астропринт, 2009. – 544 с.
23. Філон М. І., Кримець О. М. Наукова картина світу у філософському й лінгвістичному вимірах. Інститут української мови Національної академії наук України. 2013. № 2. С. 50–55.
24. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії [підручник] / О. І. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
25. Dialogues in Human Geography [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://journals.sagepub.com/home/dhg_1119577539
26. Erin H., Fouberg A., Murphy V. Human Geography: People, Place, and Culture, 12th Edition, 2020. - 512 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wiley.com/en-us/Human+Geography:+People,+Place,+and+Culture,+12th+Edition-p-9781119577539>
27. Niemets, K., Sehida, K., Niemets, L., Kravchenko, K., Kobylin, P., Telebienieva, I., & Kliuchko, L. (2022). Methodology of human-geographical researches: contemporary approaches and methods. Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology", (56), 143-158. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-56-10>
28. Nemets L. M. Analysis of development trajectory for social infrastructure of Kharkiv region / L. M. Nemets, P. O. Kobylin, K. Y. Segida // Actual Problems of Economics. – 2014. – No 161(11). – P. 409-418. – Режим доступу: <https://eco-science.net/downloads/>
29. Niemets, L., Bartosh, O., Sehida, K., Niemets, K., Kliuchko, L., Kravchenko, K., & Telebienieva, I. (2021). Human-geographical peculiarities of the healthcare system of Ukraine in the conditions of modern challenges. Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology", (54), 206-223. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-54-16>
30. Niemets, L., Sehida, K., Kobylin, P., Tahsin Şahin , M., Bartosh, O., Telebienieva, I., Kravchenko, K.,& Kliuchko, L. (2023). Integrative role of human geography in solving global problems of

- modernity. Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology", (58), 171-187. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-58-14>
31. Norton W. Human Geography / Norton, William, Mercier, Michael // OUP Catalogue, Oxford University Press, edition 9. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ideas.repec.org/b/oxp/obooks/9780199019557.html>
32. Oliinyk Ya. B. Trends in the development of geographic science / Ya. B. Oliinyk // Economic and social geography. – 2016, No. 75. – P. 3-6.
33. Scholl, S., Lahr-Kurten, M., & Redepenning, M. Considering the role of presence and absence in space constructions: ethnography as methodology in human geography / M. Lahr-Kurten & M. Redepenning // Historical Social Research, 2014. – 39(2), 51-67. <https://doi.org/10.12759/hsr.39.2014.2.51-67>

Додаткова:

1. Niemets K. Some issues of the methodological status of human geography in the context of interdisciplinary research / K. Niemets, L. Niemets, K. Sehida, L. Kliuchko, I. Telebienieva // Регіон 2019: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції [Харків], 16-18 жовтня 2019 р. / ХНУ імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2019. – С. 17-22.
2. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір : Монографія у 2-х т. / Михайло Дмитрович Гродзинський. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – т.1. – 431 с.
3. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір : Монографія у 2-х т. / Михайло Дмитрович Гродзинський. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – т.2. – 503 с.
4. Луцишин П. Територіальна організація суспільства (основи теорії): Навчальний посібник / П. Луцишин, Д. Клімонт, Н. Луцишин, - Луцьк, Вежа, 2001. – 334 с.
5. Маруняк Є. О. Соціально-економічний простір (методологія геопросторових досліджень та практика планування) : дис. ... докт. геогр. наук 11.00.02 / Є. О. Маруняк. – Київ, 2016. – 503 с.
6. Микитюк О.М., Злотін О.З., Бровдій В.М. та ін. Екологія людини. 3-тє вид. — Харків: «ОВС», 2004. – 254 с.
7. Немець К.А. Інформаційна взаємодія природних та соціальних систем: Монографія / Х.: Східно-регіональний центр гуманіст.-освіт. ініціатив, 2005. - 428 с.
8. Немець Л.М. Стійкий розвиток: соціально-географічні аспекти (з прикладу України): Монографія. - Х., 2003, 383с.
9. Немець К.А. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія / К. А. Немець, Л. М. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 228 с.
10. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2001. – 744 с.